

Szczecin 07.09.2018

Dr hab. Prof. US. Adam Adamczyk

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Anny Mitek
pt. ” Koncepcja systemu finansowania świadczeń opieki długoterminowej osób
starszych w Polsce”
napisanej pod kierunkiem Prof. zw. dr hab. Leona Dorozika

1. Ocena podjętego problemu badawczego

Konieczność poszukiwania rozwiązań problemu starzejącego się społeczeństwa nie podlega dziś dyskusji. Choć samo zjawisko ma charakter głównie demograficzny, to wiąże się ono z koniecznością rozwiązania także problemów o charakterze ekonomicznym, a zwłaszcza finansowym. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że rola finansów nie ogranicza się tu jedynie do dostarczenia środków niezbędnych do pokrycia wydatków związanych z rosnącym zapotrzebowaniem na świadczenia o charakterze opiekuńczym. Istnienie systemu finansowania długoterminowej opieki nie pozostaje bowiem bez znaczenia dla kształtowania procesów zachodzących w szeroko rozumianej sferze realnej. Mechanizmy finansowania opieki długoterminowej oddziaływać mogą na redystrybucję dochodu, koszty pracy czy poziom oszczędności. Podjęte przez Autorkę zagadnienie finansowania długoterminowej opieki nad osobami starszymi jest zatem problemem złożonym i niebanalnym.

Narastanie problemu starzejącego się społeczeństwa implikuje konieczność stworzenia efektywnego systemu opieki nad osobami starszymi, a zwłaszcza mechanizmów jej finansowania. Funkcjonujący dotychczas w Polsce system finansowania długoterminowej opieki jest rozproszony- co może nie służyć efektywności gromadzenia i wykorzystania środków. Wraz z narastaniem problemu starzejącego się społeczeństwa rosnać będzie presja do poprawy efektywności funkcjonowania systemu. Wymagać to będzie stworzenia spójnych rozwiązań pozwalających na optymalne pozyskiwanie i wykorzystanie funduszy. Choć polskie piśmiennictwo dotyczące problemu finansowania długoterminowej opieki jest dość bogate – to

trudno w nim znaleźć pozycje prezentujące kompleksowe koncepcje funkcjonowania i finansowania opieki nad osobami starszymi. Podjęty przez Doktorantkę problem badawczy jest aktualny i doskonale wpisuje się zatem w istniejącą lukę badawczą.

Reasumując, podjęty przez Doktorantkę temat jest ważny z punktu widzenia zarówno teorii, jak i praktyki. Prowadzone badania cechuje walor oryginalności.

2. Ocena celu pracy, hipotez oraz metod badawczych

Zgodnie ze stwierdzeniem Autorki celem pracy jest opracowanie koncepcji kompleksowego finansowania opieki długoterminowej dla osób starszych w Polsce obejmującego stronę organizacyjną, finansową, funkcjonalną oraz informacyjną osadzoną w realiach kraju. Sposób sformułowania celu pracy jest jasny i dobrze komponuje się z tematem dysertacji. Dążąc do osiągnięcia celu głównego, Autorka wyodrębniła trzy cele szczegółowe obejmujące:

1. przeprowadzenie analizy tendencji demograficznych w aspekcie zapotrzebowania na opiekę długoterminową nad osobami starszymi;
2. przegląd rozwiązań systemów finansowania opieki długoterminowej stosowanych w wybranych państwach oraz w Polsce;
3. przeprowadzenie analiz finansowania świadczeń opieki długoterminowej w województwie zachodniopomorskim.

Liczba sformułowanych celów cząstkowych jest właściwa. Zaproponowane cele badawcze dobrze wpisują się w logikę prowadzonego wywodu. Pewne wątpliwości może budzić trzeci z wymienionych celów badawczych, gdyż jego realizacja nie jest niezbędna dla osiągnięcia celu głównego, jednak pozwala on poprzez użycie przykładu województwa zachodniopomorskiego na dopełnienie obrazu obecnie funkcjonującego w Polsce systemu długoterminowej opieki nad osobami starszymi. Autorka nie wyjaśniła jednak dlaczego w analizie uwzględniono województwo zachodniopomorskie - powstaje pytanie, czy region ten może być traktowany jako reprezentatywny dla całego kraju?

Strukturę pracy determinuje logicznie sformułowany układ hipotez. Hipoteza główna pracy składa się z dwóch części. Zgodnie z pierwszą częścią hipotezy głównej zmiany demograficzne w Polsce implikują wzrost zapotrzebowania na świadczenia opieki długoterminowej dla osób starszych. Druga część hipotezy stanowi, że obecny system opieki długoterminowej w Polsce wymaga zmian w zakresie organizacji i finansowania. Potwierdzenie hipotezy głównej zostało przeprowadzone w drodze weryfikacji trzech hipotez cząstkowych:

1. zmiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa wymaga większych nakładów finansowych na opiekę długoterminową osób starszych;
2. obecne instrumenty finansowania opieki długoterminowej w Polsce nie zabezpieczają w pełni potrzeb wydatkowych starszych osób wymagających wsparcia,
3. obecny sposób finansowania opieki długoterminowej wymaga wdrożenia kompleksowych zasad ich finansowania.

Choć zaproponowany zestaw hipotez pomocniczych jest dość logiczny, to hipoteza pierwsza i druga w pewnym stopniu się pokrywają, prowadząc do wniosku, że poziom środków na długoterminową opiekę jest zbyt niski. Wydaje się, że lepiej byłoby w pierwszej hipotezie wskazać na rosnące zapotrzebowanie na świadczenia długoterminowej opieki nad osobami starszymi a w drugiej hipotezie na zbyt niski poziom finansowania. Uwaga ta ma jednak jedynie charakter porządkujący i nie umniejsza pozytywnej oceny sformułowanego przez Doktorantkę zestawu hipotez.

Autorka we wstępie pracy zadeklarowała, że do weryfikacji przyjętych hipotez badawczych wykorzysta takie metody badawcze jak: analiza literatury, metody indukcji i dedukcji, analiza porównawcza, elementy statystyki opisowej. W pracy trudno dopatrzeć się jednak wykorzystania metod indukcji. Choć wykorzystane przez Autorkę metody badawcze nie należą do szczególnie zaawansowanych, to należy stwierdzić, że nadają się do weryfikacji sformułowanych hipotez badawczych.

3. Ocena wykorzystanych źródeł literatury

Zasób wykorzystanych przez Autorkę w pracy źródeł literatury określić można jako dość obszerny, gdyż składa się na niego około 200 pozycji. Największą liczbę wykorzystanych źródeł

stanowią strony internetowe (91). Oparcie pracy doktorskiej na tego typu źródłach ma zarówno zalety, jak i wady. Z jednej strony pozwala to dotrzeć do aktualnych informacji – niedostępnych w pozycjach drukowanych – z drugiej jednak strony istotna część z tych pozycji nie jest recenzowana, co z kolei nie gwarantuje odpowiedniej wiarygodności wykorzystanych tekstów. Drugi pod względem liczby wykorzystanych pozycji typ źródeł stanowią raporty (49) – publikowane przez krajowe i zagraniczne podmioty, w tym urzędy statystyczne, grupy eksperckie, instytucje publiczne. Kolejnym pod względem liczby wykorzystanych pozycji źródłem literatury były artykuły naukowe (35). Stosunkowo niewielką część wykorzystanej literatury stanowią pozycje zwarte (20).

Analizując wykorzystaną literaturę pod względem języka publikacji można stwierdzić, że Autorka w głównej mierze bazowała na źródłach polskojęzycznych, których udział w ogólnej liczbie cytowanych pozycji wynosił 60%. W pracy wykorzystano także źródła anglojęzyczne (ok. 70) oraz niemieckojęzyczne (6). Stosunkowo niewielkie umiędzynarodowienie wykorzystanych źródeł można jednak tłumaczyć faktem, iż część badawcza pracy odnosiła się do koncepcji polskiego systemu opieki nad osobami starszymi. Wymagało to zatem nawiązania do literatury opisującej polski system opieki nad osobami starszymi.

Oceniając aktualność przytoczonej literatury należy zauważyć, że około 90% zacytowanych pozycji zostało opublikowanych w ciągu ostatnich 10 lat – a więc wykorzystana literatura jest aktualna.

4. Ocena struktury pracy oraz treści poszczególnych jej części

Przedstawiona do recenzji praca jest opracowaniem dość obszernym, łącznie z bibliografią, spisami oraz załącznikami liczy 289 stron. Tekst dysertacji zawarto na 252 stronach. Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i zakończenia.

Pierwszy rozdział pracy ma charakter teoretyczny. Rozdziały drugi i trzeci zawierają badania systemowe. W rozdziale czwartym przedstawiono wyniki badań empirycznych. Natomiast w rozdziale piątym sformułowano wielowymiarową koncepcję systemu finansowania długoterminowej opieki nad osobami starszymi.

Dokonując szczegółowej oceny wstępu pracy, należy stwierdzić, iż zawiera on wszystkie podstawowe elementy, takie jak: uzasadnienie wyboru tematu, założenia metodyczne (opis głównego celu badawczego oraz celów częściowych, określenie hipotezy głównej i hipotez pomocniczych oraz opis struktury pracy). Autorka nie określiła jednak okresu badawczego, co w dalszej części pracy skutkuje brakiem spójnego przedziału czasowego prowadzonych analiz.

Rozdział pierwszy pracy (*Opieka długoterminowa jako usługa publiczna*) składa się z czterech podrozdziałów. W pierwszym z podrozdziałów zdefiniowano pojęcie opieki długoterminowej, opierając się na solidnym przeglądzie ujęć pochodzących zarówno z literatury przedmiotu, jak i definicji stosowanych przez międzynarodowe organizacje oraz krajowe zespoły eksperckie. Przedstawiono także klasyfikacje długoterminowej opieki. W kolejnym punkcie rozdziału zidentyfikowano przesłanki wzrostu zapotrzebowania na świadczenia dla osób starszych w Polsce. Punkt ten stanowi zarówno dobre rozwinięcie uzasadnienia wyboru tematu, jak i podstawę do pozytywnej weryfikacji pierwszej z przyjętych hipotez częściowych. Kolejny, trzeci punkt rozdziału pierwszego poświęcony został umiejscowieniu problemu opieki długoterminowej na tle szerokokorozumianej polityki państwa wobec osób starszych. Ta część rozdziału ma w dużym stopniu charakter porządkujący. Ostatni punkt rozdziału poświęcony został prezentacji typologii modeli finansowania opieki długoterminowej, w której wyodrębniono trzy główne rodzaje systemów finansowania opieki, tj. model ubezpieczeniowy, model zaopatrzeniowy oraz rynkowy. Przyjęta klasyfikacja systemów finansowania w dalszej części pracy stanowić będzie dobry punkt odniesienia w charakterystyce opisywanych systemów finansowania opieki długoterminowej. Dokonując całościowej oceny pierwszego rozdziału za jego niezaprzeczalny walor należy uznać logiczną i przejrzystą strukturę oraz dobre usystematyzowanie podjętego problemu badawczego. Wadą rozważań zawartych w pierwszym rozdziale pracy jest zbyt słabe zakorzenienie problemu badawczego w teorii finansów. Autorka nie podjęła dyskusji dotyczącej dopuszczalnego zakresu interwencji państwa w procesy społeczne i gospodarcze. Pominięcie tego zagadnienia uniemożliwi Autorce w dalszej części pracy wskazanie optymalnej koncepcji finansowania świadczeń długookresowej opieki nad osobami starszymi w Polsce.

Drugi rozdział pracy (*Analiza wybranych systemów opieki długoterminowej na świecie*) składa się z pięciu punktów. Cztery pierwsze punkty poświęcone zostały charakterystyce systemów długoterminowej opieki kolejno w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych i

Szwecji. Ostatni punkt zawiera porównanie scharakteryzowanych systemów. Rozdział ten stanowi bez wątpienia najciekawszą i najlepiej dopracowaną część dysertacji. Autorka nie tylko szczegółowo przedstawiła systemy działające w wybranych krajach, ale dokonała także ich porównania i oceny. Wykazała się przy tym umiejętnością samodzielnego formułowania wniosków, opatrując przedstawiony materiał empiryczny własnymi komentarzami. Należy podkreślić, że rozważania tego rozdziału są niezwykle istotne dla sformułowania koncepcji systemu długoterminowej opieki. Pewne zastrzeżenia budzić mogą analizy prowadzone w ostatnim punkcie rozdziału. Autorka próbując porównać wysokość wydatków na długoterminową opiekę, analizuje ich poziom w poszczególnych państwach w relacji do PKB i w przeliczeniu na mieszkańca. Jednak analizy te nie są do końca miarodajne, bo nie uwzględniają zróżnicowanej struktury wiekowej społeczeństw. Biorąc pod uwagę znaczne odchylenia mediany wieku w analizowanych państwach (USA 38,1 lat – Niemcy 47,1 lat) sformułowane wnioski mogą być mylące. Najlepiej byłoby przeliczyć wielkość wydatków na opiekę w relacji do liczby osób w podeszłym wieku. Ponadto wydaje się także, że punkt 2.5 pracy został umieszczony zbyt wcześnie. Autorka zestawia w nim systemy państw scharakteryzowanych w rozdziale drugim z systemem polskim, który szczegółowo przedstawiony zostanie dopiero w rozdziale 3. Zdaniem recenzenta punkt 2.5 powinien zatem kończyć rozdział 3.

Rozdział trzeci pracy (*Opieka długoterminowa w Polsce i system jej finansowania*) zawiera charakterystykę obecnie funkcjonującej w Polsce opieki długoterminowej oraz systemu jej finansowania. W pierwszym punkcie opisano podmioty udzielające świadczeń opieki długoterminowej, przedstawiono ich klasyfikacje oraz podstawowe statystyki dotyczące ich funkcjonowania. Zaprezentowano także formy udzielanych świadczeń. W drugim punkcie scharakteryzowano źródła finansowania opieki długoterminowej, przedstawiono wysokość opłat za świadczenia a także szacunki kosztów udzielanych świadczeń. W dalszej części rozdziału opisano rolę jednostek samorządu terytorialnego w zabezpieczeniu długoterminowej opieki nad osobami starszymi. Rozdział podsumowano diagnozą, w której podkreślono potrzebę konsolidacji polskiego systemu finansowania świadczeń opieki długoterminowej. Sformułowany wniosek znajduje solidne uzasadnienie w prowadzonym przez Autorkę wywodzie. Niewątpliwym walorem rozdziału jest kompleksowe przedstawienie polskiego systemu opieki długoterminowej nad osobami starszymi.

Rozdział czwarty pracy (*Analiza finansowania świadczeń opieki długoterminowej na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*) składa się z pięciu podrozdziałów. Celem prowadzonych analiz było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy obecny poziom finansowania świadczeń opieki długoterminowej jest wystarczający. W badaniu uwzględniono wydatki na świadczenia długoterminowe ponoszone w ramach trzech systemów: systemu ubezpieczenia społecznego, systemu opieki społecznej oraz systemu ochrony zdrowia. W pierwszym punkcie rozdziału zostały przedstawione założenia przyjęte na potrzeby prowadzonych analiz. Drugi punkt zawiera podstawowe charakterystyki systemu długoterminowej opieki nad osobami starszymi w województwie zachodniopomorskim oraz analizę źródeł finansowania świadczeń opiekuńczych. Trzeci punkt rozdziału poświęcono ocenie sytuacji finansowej osób korzystających z opieki stacjonarnej. Wykazano w nim, że poziom dochodów starszych mieszkańców województwa zachodniopomorskiego jest niewystarczający do pokrycia kosztów kompleksowej, długoterminowej opieki. Czwarty punkt rozdziału zawiera prognozy kosztów długoterminowej opieki na lata 2017-2021.

Należy podkreślić, że wykorzystana przez Autorkę metoda prognozowania jest bardzo niedoskonała, gdyż bazuje na prostej interpolacji trendu – i jako taka nie powinna stanowić podstawy do formułowania wniosków. W ostatnim podrozdziale Autorka prezentuje koszty udzielanych świadczeń opieki długoterminowej na przykładzie wybranych podmiotów.

Na pozytywną ocenę w tym rozdziale zasługuje autorska koncepcja kalkulacji (konsolidacji) łącznych kosztów opieki długoterminowej oraz metodyka ich analizy. Wiele do życzenia pozostawia jednak sposób opisu prowadzonych analiz. Autorka czyni to dość ogólnie - na przykład nie wyjaśnia, dlaczego w analizie wydatków dokonywanych z systemu ubezpieczeń społecznych uwzględniła dwa sposoby ich pomiaru – wskazując jedynie na różnice w sposobie ich wyznaczania. Rozdział czwarty cechuje pewna nadmiarowość prowadzonych analiz, które pozostają w związku podjętym problemem badawczym, jednak nie wydają się być potrzebne z punktu widzenia określonego celu rozdziału i weryfikacji hipotez. Ich prezentacja zamiast wnieść wartość dodaną niepotrzebnie komplikuje wywód.

Ostatni piąty rozdział pracy (*Wielowariantowa koncepcja systemu finansowania świadczeń opieki długoterminowej dla osób starszych w Polsce*) stanowi zwieńczenie wywodu. Doktorantka przedstawiła w nim autorską koncepcję systemu finansowania długoterminowej opieki nad

osobami starszymi. Zaprezentowana koncepcja składa się z trzech wariantów. Elementem łączącym wszystkie warianty jest istnienie w systemie ogniwa pozwalającego na koordynację wydatków na długoterminową opiekę nad osobami starszymi (NFO). Pierwszy z wariantów zakłada istnienie NFO jako „przedmiotu” zarządzania przez powołaną do tego instytucję. Autorka nie precyzuje niestety, czym jest ów „przedmiot zarządzania”. Drugi wariant koncepcji zakłada istnienie NFO jako podmiotu oraz funduszu, na którym gromadzone są środki. W trzeciej koncepcji funkcję podmiotu zarządzającego funduszem pełni NFZ. Opisuując trzy sformułowane koncepcje, Autorka skupiła się na trzech aspektach ich funkcjonowania: finansowym, funkcjonalnym oraz informacyjnym.

Na podkreślenie zasługuje kompleksowość, a zarazem znaczna szczegółowość opisywanych koncepcji. Niewątpliwie Autorka wykazała się umiejętnością tworzenia abstrakcyjnych modeli. Przedstawiona koncepcja wydaje się być logiczna i przemyślana. Zauważyć należy jednak, że sposób jej prezentacji jest dalece niedoskonały. Budując modele systemu długoterminowej opieki nad osobami starszymi Autorka nie określiła podstaw ich konstrukcji – a zwłaszcza celów i warunków brzegowych jakie powinny spełniać. Brak tych elementów opisu konstrukcji modeli nie pozwolił na wskazanie kryteriów umożliwiających dokonanie wartościowania poszczególnych wariantów. Przedstawione rozważania nie pozwalają także na jednoznaczne stwierdzenie, czy zaproponowane koncepcje stanowią jedyne możliwe rozwiązania problemu finansowania długoterminowej opieki nad osobami starszymi.

W zakończeniu dysertacji Doktorantka zawarła typowe podsumowanie i wnioski badawcze. Autorka określiła kluczowe walory poznawcze przeprowadzonych badań a także możliwości ich wykorzystania w praktyce.

5. Język i formalna strona rozprawy

Język nie jest mocną stroną przedstawionej do recenzji dysertacji. Dominującym rodzajem usterek językowych są błędy w odmianie, w tym:

- błędy w odmianie przez przypadki np.:

s. 29 – zdanie 2 - jest „dotyczą także zmniejszającej się liczbie”, powinno być : „dotyczą także zmniejszającej się liczby”

s. 45 jest „w model”, powinno być „w modelu”

- Błędy w odmianie przez rodzaje takie jak:

s. 43 jest: „istotne jest”, powinno być „istotna jest”

s. 95 jest „związanej”, powinno być „związane”

W pracy występuje też sporo błędów o charakterze literowym, np.:

s. 96 jest „Szwecje”, powinno „Szwecję”

s. 100 jest „Przykłada”, powinno być „Przekłada”

Obok wyżej wymienionych błędów pojawiają się również drobne usterki stylistyczne i niezręczności językowe typu:

s. 18 „nie umożliwia” zamiast „uniemożliwia”

s.102 „najbardziej finansowane”

Dodatkowo język pracy obfituje w personifikacje takie jak:

s. 25 „jak pokazują powyższe dane”

s. 89 „prezentuje wykres 2.3”

Także formalna strona pracy nie jest wolna od wad. Uchybienia formalne mają jednak charakter małoistotny. Wśród tego typu usterek można wymienić :

- brak konsekwencji w opisie osi na wykresach (na niektórych wykresach opisy występują np. 4.1, na niektórych ich brakuje)

- brak przywołania lub zbyt późne przywołanie tabeli w tekście (tabela 2.15)

-błędne przywołanie tabeli w tekście (tabela 4.15)

- brak legend do niektórych rysunków (np.5.7, 5.9, 5.11)

- brak dat publikacji w niektórych pozycjach bibliografii

Stwierdzone wady nie rzutują w istotny sposób na ocenę wartości przedstawionej do recenzji pracy.

Wnioski i konkluzja końcowa

Rozprawę doktorską mgr Anny Mitek uznać należy za wartościową o istotnych walorach poznawczych. Doktorantka podjęła się trudnego zadania stworzenia koncepcji finansowania długoterminowej opieki nad osobami starszymi w Polsce. Autorka przeprowadziła solidne badania systemowe. Warsztat badawczy Doktorantki pomimo wniesionych uwag ocenić należy jako dobry.

Po wnikliwej lekturze opracowania jestem przekonany, że przedstawiona do recenzji praca:

- stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego;
- wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną z zakresu dyscypliny *finanse*;
- dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Doktorantkę,

a tym samym spełnia wymogi określone w ustawie w art. 13. ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. W związku z powyższym wnioskuję do Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego o dopuszczenie Doktorantki do publicznej obrony.

